

Sanayi Domatesi Üretimi ve Pazarlamasında Karşılaşılan Sorunlar: İzmir İli Torbalı İlçesi Örneği

Gülden KAZAK¹, Seçil ÖZŞENLER¹, M. Metin ARTUKOĞLU¹, Özlem YILDIZ¹

¹Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Bornova, İzmir

Makale Künyesi

*Araştırma Makalesi /
Research Article*

*Sorumlu Yazar /
Corresponding Author*
Özlem YILDIZ
ozlemarslanyildiz@gmail.com

Geliş Tarihi / Received:
17.10.2018
Kabul Tarihi / Accepted:
10.12.2018

Tarım Ekonomisi Dergisi
Cilt: 24 Sayı: 2 Sayfa: 215-223
*Turkish Journal of
Agricultural Economics*
Volume: 24 Issue: 2 Page: 215-223

DOI 10.24181/tarekoder.471632

Özet

Dünyada yetiştiriciliği yapılan önemli sebzelerden biri olan domates, gıda sanayiinde önemli hammaddelerden birisidir. Sanayi domatesi üretiminde ise Türkiye dünyada önemli üretici ülkeler arasındadır. İzmir İli, sanayi domatesi ekiliş alanı ve üretim miktarı açısından üçüncü sırada yer almaktadır. Araştırmanın ana materyalini Torbalı'da 67 üretici ile yapılan anketlerden derlenen veriler oluşturmuştur. Bu çalışmada, İzmir'in önemli sanayi domatesi üretim yerlerinden biri olan Torbalı'da üreticilerin domates üretimi ve pazarlama açısından yaşadığı sorunlar ortaya koyulmuş ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerilerinde bulunulmuştur. Sanayi domatesi fiyatlarının belirsizliği, alıcının peşin ödeme yapmaması, üretici birliğinin olmaması ve ürün kayıplarının olması üreticilerin pazarlama ile ilgili önemli sorunlarıdır. Tarım ürünlerinin çeşitli sanayi tesislerinde işlenerek ürünlerin katma değerinin artırılması yoluyla hem üretici hem işleyici hem de ülke ekonomisi daha fazla gelir elde edebilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sanayi Domatesi, Torbalı, Pazarlama

Industrial Tomato Production and Marketing Problems: The Case of Torbalı District of İzmir

Abstract

One of the most important vegetables grown in the world tomato is one of the important raw materials in the food industry. In the industrial tomato production in Turkey it is among the major producing countries worldwide. Turkey is among the major industrial tomato producer countries in the World. İzmir province is in the third place in terms of cultivation area and production amount of industrial tomato. The main material of the research was collected from the questionnaires made with 67 producers in Torbalı. In this study, the problems of producers related to industrial tomato production and marketing determined, and suggestions for solutions to these problems have been made. The uncertainty of industrial tomato prices, not to pay in advance the buyers, lack of the farmer association and the product losses are the main marketing problems of the producers. The producers, the processors and the country will be able to generate more income, by increasing the value added of the products and by processing the agricultural products in various industrial facilities.

Key Words: Industrial Tomato, Torbalı, Marketing

1.GİRİŞ

Anavatanı Güney Amerika olan domates, sebze üretimi ve tüketimi içerisinde dünyada ve Türkiye'de en çok üretilen, tüketilen ve ticarete konu olan tarım ürünlerinin başındadır. Gıda sanayinde önemli hammaddelerden biri olan ve çok geniş bir kullanım alanı bulunan domates ile ilgili sanayi, meyve ve sebze işleme sanayi olmakla birlikte, bu sanayinin tüm alt dallarında da domates hammadde olarak kullanılmaktadır. Bu tarımsal hammaddelerden biri olan domates de Türkiye'de tüm ülke sathında üretilmektedir.

Türkiye'de domates verimi son yıllarda kaliteli tohum ve teknolojik üretim sistemlerinin kullanılmasına bağlı olarak artış göstermektedir (Ertürk ve Çirka, 2015). Üretimin miktarının arttırılmasının yanı sıra, domatesten elde edilen işlenmiş domates ürünleri çeşitlendirilerek, kaliteli ürün satın alan Japonya, Kanada ve ABD pazarına da mal satabilecek bir üretim miktarı ve kalitesine ulaşılmıştır (Vural ve ark., 2005).

Türkiye iklim şartlarının bu sebzenin yetiştirilmesi için çok uygun oluşu bu sebzeyi işleyecek sanayinin 1970'li yıllardan itibaren hızla kurulmuş bulunması, bu sebzeye olan yönelmeyi hızlandırmış ve domates üretiminde Amerika ve İtalya gibi önemli üretici ülkelerin arasına girmeyi başarmıştır (Engindeniz, 2010).

Dünyada yetiştiriciliği yapılan en önemli sebzelerden birisi olarak gösterilen domates konusunda birçok çalışma yapılmakla beraber (Lin , et al., 2014; Doan ,et al., 2016; Trivedi et al, 2016; Minghui et al, 2018), sanayi domatesi ile ilgili olarak yapılan çalışmaların önemli bir kısmının kalite, çeşit seçimi, gübreleme, sulama zamanı ve miktarıyla ilgili konuları içerdiği görülmektedir (Mohseni-Moghadam, et al., 2017; Zhang, et al., 2017; Bakr, et al., 2018).

Türkiye'de ise, domates ekonomisi üzerine bazı çalışmaların yapıldığı görülmektedir (Koçtürk, 1985; Başsevinç ve Esengün, 1995; Çetin, Yavuz ve Tipi, 2000; Akçay ve ark, 2000; Çetin ve Vardar, 2008; Çukur ve Işın, 2008; Keskin, 2010; Çay ve Aykas, 2012; Engindeniz ve Öztürk, 2013). Ancak özellikle sanayi domatesi üretim ve pazarlamasına yönelik çalışmalara rastlanmaması bu çalışmanın önemini arttırmaktadır.

Sanayi domatesi üretiminde Türkiye; Çin, ABD, gibi üretim devlerinin arasına girmeyi başarmıştır. Türkiye'nin sanayi domatesi üretiminde önemli bir yeri olan İzmir İli, elverişli iklimi, coğrafi yapısı ve geniş tarım arazileri ile hemen hemen bütün tarım ürünlerinin yetiştirilmesine çok elverişli bir bölgedir ve bu nedenle önemli tarımsal potansiyele sahiptir. İzmir, kara, hava ve deniz yoluyla ulaşımına sahip önemli bir il olduğu gibi, iç bölgelere ulaşımı da kolaydır. İzmir'in farklı bölgelerinde çeşitli organize sanayilerinin olması mevcut genç nüfus kapasitesiyle de işleme entegrasyonunun kurulmasında kolaylıklar sağlayacak bir şehirdir.

İzmir'in ve dolayısıyla Türkiye'nin önemli sanayi domatesi üretim yerlerinden biri olan Torbalı'da üreticilerin sanayi domatesi üretimi ve pazarlaması açısından yaşadığı sorunların ortaya konulması ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerilerinde bulunulması bu çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır.

2.MATERYAL ve YÖNTEM

Materyal

Araştırmanın ana materyalini, İzmir İli içinde gerek sanayi domatesi ekiliş alanı ve gerekse üretim miktarı bakımından ilk sırada yer alan, Torbalı İlçesinde üreticilerle yüz yüze yapılan anketlerden elde edilen veriler oluşturmuştur. Anketler 2015 yılında yapılmış, sanayi domatesi üretimine ilişkin 2014 üretim dönemine ait veriler toplanmıştır. Ancak bir önceki yıla göre değişimi ortaya koymak amacıyla sanayi domatesi üretim alanı, üretim miktarı, verimi ve fiyatı ile ilgili olarak son iki üretim dönemine (2013 ve 2014) ait verilere ankette yer verilmiştir.

Araştırmanın ikincil verilerini ise, konu ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalar ile çeşitli kurum ve kuruluşların kayıtlarından elde edilen veriler ve istatistikler oluşturmuştur.

Yöntem

Verilerin toplanmasında uygulanan yöntemler

Torbalı Tarım ve Orman İlçe Müdürlüğü verileri dikkate alınarak, Torbalı ilçesi Atalan, Ahmetli ve Subaşı mahallelerinin Sanayi domatesi üretimi yönünde bölgeyi temsil edebileceği saptanmıştır. Görüşülen üretici sayısı, oransal örnekleme formülüne göre %90 güven aralığı ve %10 hata payı esas alınarak 62 olarak hesaplanmış (Newbold, 1995), ancak eldeki yedek anket verilerinin de sağlıklı olması dikkate alınarak bunlarında değerlendirmeye dahil edilmesiyle örnek hacmi 67 olmuştur.

$$n = \frac{Np(1-p)}{(N-1)\sigma^2_{px} + p(p-1)}$$

Formülde;
n= Örnek hacmi
N= Anakitle
p= Oran
 σ^2_{px} = Oranın Varyansı

Verilerin analizinde uygulanan yöntemler

Araştırma ile ilgili veriler toplandıktan sonra değerlendirme aşamasına geçilmiştir. Anketlerin içerdiği veriler kodlanarak bilgisayara aktarılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistikleri analizlerden yararlanılmıştır. Üreticilerin memnuniyet düzeylerinin belirlenmesinde beşli likert ölçeği kullanılmıştır (Malhotra, 2010).

Makro verilerde ise 2008-2017 yıllarını kapsayan on yıllık dönem ele alınmıştır.

3.TÜRKİYE'DE DOMATES ÜRETİMİ, TÜKETİMİ ve PAZARLANMASI

Domates üretimi

Domates, dünyada en çok üretilen, tüketilen ve ticarete konu olan tarım ürünlerinin başında gelmesi, insan beslenmesinde vazgeçilmez ürünlerden olması ve gıda sanayinde dondurulmuş, konserve, salça, ketçap, turşu gibi çok çeşitli kullanım alanlarına sahip olması nedeniyle önemli sebzelerin başında gelmektedir. Domates dünyada birçok ülkede yetiştirilmekle birlikte, Türkiye uygun iklim koşulları nedeniyle üretimde önemli ülkelerden biridir (Çetin, 1992).

Sanayi tipi domates üretiminin, iklimin çok daha uygun olduğu Ege ile Batı ve Doğu Marmara Bölgelerinde özellikle de Balıkesir, Bursa ve Çanakkale illerinde, sofralık tip domates üretiminin ise; Akdeniz, Ege ve Batı Karadeniz Bölgelerinde yoğunlaştığı görülmektedir (Ertürk ve Çirka, 2015; Karadaş ve Ertürk, 2016)

Türkiye'de son on yıllık süreçte gerek sanayi domatesi ekiliş alanında ve gerekse üretim miktarında dalgalanmalar olduğu görülmektedir. 2008 yılından 2017 yılına gelindiğinde sanayi domatesi ekiliş alanında %11 oranında bir azalış olduğu, ancak söz konusu dönemde üretim miktarında ise yaklaşık %11'lik bir artış olduğu görülmektedir (Çizelge 1).

Çizelge 1. Türkiye'de sanayi domatesi ekiliş alanı(da) ve üretim miktarı(ton)

Yıllar	Ekiliş Alanı	Endeks (2008=100)	Üretim (ton)	İndeks (2008=100)
2008	606346	100.0	3565541	100.0
2009	601579	99.2	3539611	99.3
2010	556902	91.8	2878812	80.7
2011	573062	94.5	3430002	96.2
2012	609624	100.5	3652039	102.4
2013	611119	100.8	3878220	108.8
2014	599314	98.8	3914890	109.8
2015	614516	101.3	4445000	124.7
2016	558549	92.1	4018753	112.7
2017	539647	89.0	3960281	111.1

Kaynak: TÜİK, 2018a.

İzmir İlinde ilçelere göre sanayi domatesi üretim alanı ve sanayi domatesi üretim miktarı incelendiğinde; Torbalı ilçesinin 34150 dekar ve 314301 ton üretim miktarı ile birinci sırada olduğu görülmektedir. Bunu Tire, Kınık, Bergama ve Bayındır ilçeleri takip etmektedir (Çizelge 2).

Çizelge 2. İzmir İlinde ilçelere göre sanayi domatesi ekiliş alanları ve üretim miktarları (2017)

İller	Ekiliş Alanı (da)		Üretim(ton)	
	Miktar	Oran(%)	Miktar	Oran
Torbalı	34150	36.5	314301	43.3
Tire	15000	16.0	75853	10.5
Kınık	13152	14.0	107743	14.8
Bergama	10000	10.7	65740	9.1
Bayındır	7500	8.0	60182	8.3
Menemen	4750	5.1	33628	4.6
Foça	3055	3.3	24718	3.4
Ödemiş	3000	3.2	25790	3.6
Selçuk	1300	1.4	10518	1.4
Diğer İlçeler	1715	1.8	7522	1.0
İzmir Toplamı	93622	100.0	725995	100.0

Kaynak: TÜİK, 2018a.

Domates tüketimi

Domates, taze tüketimi yanında gıda sanayinde dondurulmuş, salça, sos, keçap, turşu, domates suyu, domates püresi, soyulmuş domates, dilimlenmiş domates, küp şeklinde doğranmış domates, kurutulmuş domates, domates konservesi gibi çok çeşitli kullanım alanlarına sahiptir (Ertürk ve Çirka, 2015).

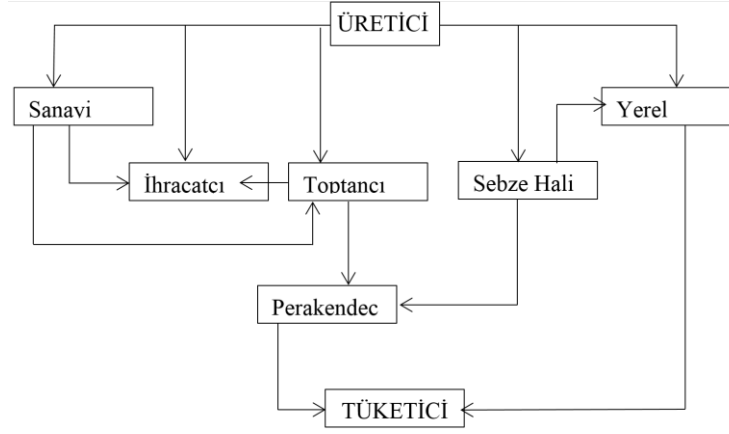
Türkiye'de domates tüketiminde yıldan yıla azalmalar veya artışlar görülmektedir. 2008 yılında tüketim 8.5 milyon ton iken 2013 yılında tüketim miktarı %7.3'lük artış göstererek 9.1 milyon ton seviyesine ulaşmıştır. Son dokuz yıllık döneme bakıldığında, 2015 yılı en yüksek tüketime sahip yıl olarak görülmektedir. 2016 yılı verileriyle yaklaşık 9.3 milyon tona ulaşan domates tüketimi, son dokuz yıllık dönemde yaklaşık %9 artış göstermiştir (Çizelge 3).

Çizelge 3. Yıllara göre Türkiye'de domates tüketim miktarı

Yıllar	Tüketim(ton)	İndeks(2004=100)
2008	8518541	100.00
2009	8200133	96.26
2010	7804920	91.62
2011	8561957	100.51
2012	8863884	104.05
2013	9142484	107.32
2014	9285983	109.01
2015	9340969	109.65
2016	9284769	108.99

Kaynak: TÜİK, 2018b.

Sanayi domatesi üreticileri ürünleri çeşitli şekillerde pazarlayabilmektedir. Üreticilerin çoğu sanayi domatesini fabrikalara, sözleşmeli tarım yaptıkları firmalara, komisyoncu-hal gibi farklı kanallardan pazarlamaktadır. Ürün doğrudan tüketiciye ulaşabildiği gibi çok sayıda aracının elinden geçerek de ulaşabilmektedir. Diğer yandan işleme sanayinde ham madde olarak alınan sanayi domatesi işlenerek daha yüksek fiyatlarla da tüketiciye ulaşabilmektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Sanayi domatesi pazarlama kanalı

Sofralık domates fiyatlarının sanayi domatesi fiyatlarına göre yaklaşık yarı yarıya daha yüksek olduğu görülmektedir. Sanayi domatesi fiyatları 2008 yılında 0.37 TL iken, sofralık domatesin fiyatı 0.75 TL'dir. Fiyatlar 2017 yılında sanayi domatesinde 0.51 TL, sofralık domateste ise 1.35 TL'ye ulaşmıştır (Çizelge 4).

Çizelge 4. Yıllara göre domates fiyatları

Yıllar	Domates (Sofralık)	Domates (Sanayi)
2008	0.75	0.37
2009	0.85	0.42
2010	1.30	0.69
2011	1.09	0.44
2012	1.11	0.48
2013	1.15	0.40
2014	1.14	0.45
2015	1.23	0.46
2016	1.25	0.48
2017	1.35	0.51

Kaynak: TÜİK, 2018c.

Sanayi domatesi dış ticareti

Türkiye'nin sanayi domatesi ihracatı yıldan yıla farklılıklar göstermektedir. Dalgalı bir yapısı olan sanayi domatesi ihracat miktarı 2008-2016 döneminde %8.8 artmıştır. İncelenen yıllarda en düşük ihracat miktarı 2010 yılında gerçekleşmiş olup, en yüksek ihracat miktarına ise 2013 yılında ulaşılmıştır (Çizelge 5).

Diğer yandan Türkiye'nin sanayi domatesi ithalatı da yıllar itibarıyla dalgalanmalar göstermektedir. İthalat miktarı 2008-2016 döneminde %4.3 artmıştır. İncelenen yıllarda en düşük ithalat miktarı 2014 yılında gerçekleşmiş olup, en yüksek ithalat miktarına ise 2010 yılında ulaşılmıştır (Çizelge 5).

Çizelge 5. Yıllara göre domates dış ticareti

Yıllar	İhracat		İthalat	
	Miktar (Ton)	Endeks (2008=100)	Miktar (Ton)	Endeks (2008=100)
2008	1145794	100.0	9972	100.0
2009	1268458	110.7	10240	102.7
2010	1040519	90.8	12472	125.1
2011	1116800	97.5	11773	118.1
2012	1114999	97.3	11009	110.4
2013	1259287	109.9	11302	113.3
2014	1127216	98.4	9725	97.5
2015	1195050	104.3	10950	109.8
2016	1246147	108.8	10405	104.3

Kaynak: TÜİK, 2018a.

5.ARAŞTIRMA BULGULARI**Üreticilere ilişkin genel bilgiler**

İncelenen işletmelerde üreticilerin ortalama yaşı yaklaşık 45'tir. İşletmecilerin ortalama eğitim süresi yaklaşık 8 yıldır. İşletmecilerin tarımsal deneyimleri yaklaşık 18 yıl, sanayi domatesi üretim yapma süresi yaklaşık 13 yıldır (Çizelge 6). İşletmelerin aile nüfusu ortalaması 4'tür.

Çizelge 6. Üreticilere ilişkin genel bilgiler

	Genel Ortalama
Yaş(yıl)	44.51
Eğitim süresi(yıl)	7.94
Tarımsal faaliyette bulunma süresi	17.84
Sanayi domatesi yetiştiriciliği süresi	12.54

Sanayi domatesi üretimi yapan üreticilerin yaklaşık %43'ünün tarım dışı geliri bulunurken, yaklaşık %57'sinin tarım dışı geliri bulunmamaktadır. Görüşülen üreticilerin %97'si ziraat odasına, %32.8'i Tarış'e, %3'ü köy kalkınma kooperatifine, %7.5'i üretici birliğine üyedir (Çizelge 7).

Çizelge 7. Üreticilerin örgütlenme durumları

	Üye		Üye değil	
	Üretici sayısı	%	Üretici sayısı	%
Ziraat odası	65	97.0	2	3.0
Tarış	22	32.8	45	67.2
Üretici birliği	5	7.5	62	92.5
Köy kalkınma koop	2	3.0	65	97.0
Sulama birliği	1	1.5	66	98.5

İşletmelere yönelik bilgiler

İncelenen işletmelerde toplam işletme arazisi ortalama 89.76 dekar olup, bu arazilerin tamamı sulanabilmektedir. İşletme arazilerinde ortalama parsel sayısı yaklaşık olarak 4'tür (Çizelge 8).

Çizelge 8. Üreticilerin arazi büyüklüğü ve parsel sayısı

Arazi ve Parsel	Ortalama
Toplam işlenen arazi (da)	89.76
Sulanan arazi (da)	89.76
Toplam parsel sayısı (adet)	3.64

Sanayi domatesi üretimine yönelik bilgiler

İncelenen işletmelerde 2014 yılında üretim alanı 2013 yılına göre daha fazladır. Dolayısıyla 2014 yılında üretim miktarı 2013'e göre artış göstermektedir. Ortalama domates verimi de 2013 yılında 9.64 ton iken, 2014 yılında 9.16 ton olarak hesaplanmıştır. Üreticiler 2013 yılında sanayi domatesin ortalama 0.18 TL'ye satarken, 2014 yılında bu fiyat 0.20 TL'ye yükselmiştir (Çizelge 9). İzmir İlinde 2013 yılında yapılan bir çalışmada, sanayi domatesinin ortalama verimi yaklaşık 7.1 ton, çiftçi eline geçen fiyatlar ise 0.15 TL hesaplanmıştır (Engindeniz ve Öztürk, 2013).

Çizelge 9. Sanayi domatesi üretimine yönelik bilgiler

	2013	2014
Üretim alanı (da)	62.91	75.75
Üretim miktarı (ton)	607.01	694.21
Verim (ton/da)	9.64	9.16
Fiyat(TL/kg)	0.18	0.20

İncelenen işletmelerin fide temin yerleri incelendiğinde genellikle piyasadaki fide satıcıları ile kendi üretimlerinin öne çıktığı görülmektedir. Bunu fidanlıklar ve yakın çevrelerinden temin etme takip etmiştir (Çizelge 10).

Çizelge 10. Sanayi domatesi fidesinin temin edildiği yerler

Temin Edilen Yer	Sayı	%
Fidanlık	16	23.9
Komşu-arkadaş	6	9.0
Piyasadaki satıcılar	25	37.3
Kendi üretimi	24	35.8

İncelenen işletmelerde üreticilerin %52.2'si damlama sulama yaparken, diğer üreticilerin salma sulama yöntemi kullandıkları görülmektedir.

İşletmelerin gübre temin ettiği yerler incelendiğinde, %20.9 ile Ziraat Odasının öne çıktığı, bunu %16.4 ile Tarım Kredi Kooperatiflerinin ve %62.7 ile gübre-ilaç bayilerinin izlediği görülmektedir (Çizelge 11).

Çizelge 11. Gübre temin edilen yerler

Temin Edilen Yer	Üretici Sayısı	%
Ziraat Odası	14	20.9
Tarım Kredi Kooperatifi	11	16.4
İlaç Bayii	42	62.7

Desteklemelerden yararlanma durumu

Desteklemelerden memnuniyet düzeyi incelendiğinde, üreticiler gübre desteği, sertifikalı tohum, toprak analizi, mazot ve iyi tarım uygulamaları desteğinden orta düzeyde memnun olduklarını ifade etmişlerdir (Çizelge 12).

Çizelge 12. Üreticilerin desteklemelerden memnuniyet düzeyi

	Ölçek Ortalaması
Gübre Desteği	3.30
Sertifikalı Tohum Desteği	3.27
Toprak Analizi Desteği	3.25
Mazot Desteği	3.22
İyi Tarım Desteği	3.00

*1)hiç memnun değilim 2) memnun değilim 3) kararsızım 4)memnunum 5) çok memnunum

Pazarlama yapısı

Sanayi domatesi satışında, üreticilerin %22.4'ü peşin satış yaparken, %16.4'ü vadeli %61.2'si hem peşin hem vadeli olarak satışlarını gerçekleştirmektedir (Çizelge 13).

Çizelge 13. Üreticilerin sanayi domatesi satış şekli

	İşletme sayısı	(%)
Peşin	15	22.4
Vadeli	11	16.4
Peşin + vadeli	41	61.2

Görüşülen işletmelerin pazar alanları farklılık göstermektedir. Bu pazar alanlarına yönelik memnuniyet dereceleri ölçek ortalamasına göre değerlendirildiğinde sözleşmeli tarımdan orta düzeyde memnun oldukları görülmektedir. Bunu pazarda satış, toptancılar, fabrikalar ve diğer pazar alanları takip etmiştir (Çizelge 14).

Çizelge 14. Üreticilerin sanayi domatesi pazar alanlarından memnuniyet düzeyi

	Ölçek ortalaması
Toptancı	3.00
Komisyoncu-hal	1.39
Pazarda satması	3.00
Sözleşmeli tarım	3.07
Fabrika	2.99

*1)hiç memnun değilim 2) memnun değilim 3) kısmen memnunun 4)memnunun 5) çok memnunun

İşletmelerin sanayi domatesi üretim dalı için sözleşmeli tarım yapma durumu incelendiğinde, %92.6'sının sözleşmeli tarım yaptıkları görülmektedir.

İncelenen işletmelerde sanayi domatesi satış fiyatı memnuniyetleri ölçek ortalamasına göre değerlendirildiğinde üreticilerin satış fiyatından memnuniyetlerinin orta düzeyde olduğu ifade edilebilir (Çizelge 15).

Çizelge 15. Satış fiyatı memnuniyet düzeyi

Satış fiyatı	1	2	3	4	5	Ölçek ortalaması
Memnuniyet düzeyi	-	20	15	30	2	3.20

*1)hiç memnun değilim 2) memnun değilim 3) kısmen memnunun 4)memnunun 5) çok memnunun

Ortaya çıkan sorunlar

Üreticilerin pazarla ilgili sorunları incelendiğinde, fiyat belirsizliği, alıcının peşin ödeme yapmaması, üretici birliğinin olmaması ve ürün kayıplarının olması öne çıkan sorunlardır. Bu sorunları daha düşük düzeylerle, pazara uzaklık, nakliye masrafları, satacak yer sorunu ve pazar yapısı düzensizliği sorunları izlemektedir.

Sanayi domatesi işleme sanayisi için üretim yapan organize olmuş bir üretici ve üretim yapısının oluşmadığı dikkati çekmektedir.

Sanayi domatesi tarımı yapılabilecek arazilerin kira bedelleri çok yüksektir. Ayrıca, üretim dönemlerinde sulama maliyetlerinin yüksek olduğu da ifade edilmektedir.

Üreticiler girdi tedarikinde, finansman temininde ve geri ödemesinde çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadırlar.

Ürünler pazara, hallere ve salça fabrikalarına ulaştırılırken kalite sorunları ve ürün kayıpları ortaya çıkmaktadır.

Sanayi domatesi işleme tesisleri de ihtiyaç duydukları kaliteli ve standart ölçülerdeki ham maddenin uygun fiyattan ve zamanında temininde zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Ayrıca salça fabrikalarının finansman temini ve geri ödemesinde bir takım sorunları mevcuttur.

Karşılaşılan sorunlara yönelik çözüm önerileri

Sanayi domatesi üreticileri ve işleme sanayi tesislerinin finansman sıkıntısını giderebilmek için uygun faiz ve vade uygulanmak koşulu ile yeterli miktarda kredi olanakları yaratıldığı takdirde sektörde yapısal olarak bir gelişme sağlanabilecektir.

Sektörün ihtiyaç duyduğu kalifiye eleman ihtiyacını karşılayabilmek için eğitim ve hizmet içi kurs çalışmalarına hız verilmesi gerekli görülmektedir.

Üreticiler hazır fide kullanımı, sulama, gübreleme ve ilaçlamada modern sistemlerin kullanımı konularında teşvik edilebilir.

Zararlılarla mücadele etmek açısından münavebe planı uygulamasının büyük ölçüde yararlı olacağı düşünülmektedir.

Tarımsal üretim planlaması yapılarak domatesin hangi bölgelerde, ne kadar üretileceği saptanmalıdır. Bu amaçla domates

haritası oluşturulabilir.

Hasat sonrası aşamadaki ürün kayıplarını minimize etmek için uygun hasat yöntemleri ve sınıflandırma konusunda üreticiler bilgilendirilebilir.

Sofralık ve sanayiye yönelik domates üretiminde çok fazla çeşit kullanılabilir. Bu da girdi kullanım düzeylerinin sağlıklı belirlenmesini ve standart ürünler elde edilmesini güçleştirmektedir. Bu nedenle kullanılacak çeşitler yöresel düzeyde yapılacak üretim planlarına göre saptanmalıdır.

Sanayi domatesi üreticilerinin sağlıklı bir üretim yapısı ve pazarlama organizasyonuna sahip olabilmesi için pazarlama kooperatiflerinin kurulması ve geliştirilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir.

Sözleşmeli üretim yapan çiftçiler ile salça fabrikaları arasındaki sözleşmeli tarıma ilişkin esasların her iki tarafın yararının gözetilecek şekilde güçlendirilmesi sorunun çözümüne katkıda bulunacaktır.

5.SONUÇ

Sanayi domatesi yemeklerde kullanılmasının yanı sıra önemli bir endüstri bitkisidir. Sanayi domatesi özellikle salça sanayi, kurutmalık vb. endüstrisinin önemli ham maddesidir.

Türkiye'nin sahip olduğu doğal koşullar sayesinde sanayi domatesi üretimi hemen hemen bütün bölgelerde yapılmaktadır. Üretim maliyetlerinin düşürülmesine yönelik atılacak adımlar sayesinde yapılacak bir kaliteli üretim ile üreticilerin karlılığı ve geliri artacaktır. Ancak Türkiye'de sanayi domatesi üretimi ve pazarlanmasında yaşanan mevcut sorunların çözümüne yönelik şu ana kadar somut adımlar atılmamıştır.

Tarım sektörünün en önemli özelliklerinden biri risklerin ve belirsizliklerin fazla olmasıdır. Ayrıca üretim sürecinin uzun sürmesinden ve üretimin geri döndürülemez olmasından dolayı üreticiler üretim ile ilgili kararlarını cari dönem fiyatlarına göre değil de bir önceki yılın fiyatlarına göre vermektedirler. Bu özellikler nedeniyle üretimde ve fiyatlarda sürekli dalgalanmalar görülmektedir. Türkiye'de sanayi domatesi üreticileri de bu dalgalanmalarından oldukça fazla etkilenmektedir. Sanayi domatesi üretiminde arzı düzenleyici herhangi bir politika uygulanmaması bu dalgalanmaların önüne geçilememesinin en önemli nedenidir. Bu yönde adımlar atılmadığı sürece istikrarsızlığın ortaya çıkması kaçınılmaz bir sonuçtur.

Tarım ürünlerinin çeşitli sanayi tesislerinde işlenerek ürünlerin katma değerinin artırılması yoluyla hem üretici hem işleyici hem de ülke ekonomisi daha fazla gelir elde edebilecektir.

Türkiye ürün işleme konusunda arzu edilen noktaya ulaşamamıştır. Üretmiş olduğu sanayi domateslerinde işleme sahasının yetersizliğinden dolayı ürün kayıpları meydana gelmekte ve aynı zamanda pazarladığı ürünleri de düşük fiyattan satmak zorunda kalmaktadır.

KAYNAKLAR

- Akçay, Y., A. Çiçek, M. Uzunöz ve M. Sayılı, 2000. Tokat ilinde sözleşmeli domates yetiştiriciliğinin karşılaştırmalı ekonomik analizi. Türkiye IV. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 6-8 Eylül 2000, Tekirdağ.
- Bakr, J., Pék, Z., Helyes, L., Posta, K. 2018. Mycorrhizal Inoculation Alleviates Water Deficit Impact on Field-Grown Processing Tomato. *Polish Journal of Environmental Studies*. 27(5):1949-1958.
- Çay, A., Aykas, E., 2012. Sanayi Tipi Domates Üretiminde Farklı Toprak İşleme ve Dikim Tekniklerinin Ekonomik Karşılaştırılması, *Tarım Makinaları Bilimi Dergisi*, 8(4):401-409.
- Çetin, B. ve Vardar, A., 2008. An economic analysis of energy requirements and input costs for tomato production in Turkey. *Renewable Energy*, 33(2008):428-433.
- Çetin, B., Yavuz, O., Tipi, T., 2000. Güney Marmara Bölgesi'nde sanayi tipi domates yetiştiriciliğinde mekanizasyon düzeyi, makine çekigücü, insan işgücü gereksinmelerinin saptanması ve ekonomik yönden değerlendirilmesi, *Tarımsal Mekanizasyon 19. Ulusal Kongresi, 1-2 Haziran 2000, Erzurum*.
- Çetin, B., 1992. Bursa İlinde Sözleşmeli Olarak Yapılan Sanayi Tipi Domates Yetiştiriciliğinin Üretim ve Pazarlama Sorunları, *U.Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi*, 9:55-63
- Çukur, T. ve Işın, F., 2008. İzmir İli Torbalı İlçesinde Sanayi Domatesi Üreticilerinin Sürdürülebilir Tarım Uygulamaları, *Ege Üniv. Ziraat Fakültesi Derg.* 45(1):27-36
- Doan, H.K., Perez, K., Davis, R.M., Slaughter, D.C., 2016. Survey of Molds in California Processing Tomatoes, *Journal of Food Sciences*, Vol:81, No:11, doi:10.1111/1750-3841.13525
- Engindeniz, S., 2010. İzmir'de Domates Üreticilerinin Sulama ve Kuraklıkla İlgili Tutum ve Davranışlarının Analizi, *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 47(3): 321-330.
- Engindeniz, S., Öztürk, C.G., 2013. İzmir'de Domates Üretiminin Ekonomik ve Teknik Etkinlik Analizi, *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 50(1):67-75

- Ertürk, Y.E., Çirka, M., 2015. Türkiye'de ve Kuzey Doğu Anadolu Bölgesi (KDAB)'nde Domates Üretimi ve Pazarlanması, *YYÜ Tar. Bil. Derg.*, 25(1):84-97.
- Keskin, G., 2010. Türkiye'de Domates Salça Sanayi ve İç Piyasada Fiyat Değişimleri, *YYÜ Tar.Bil.Derg.*,20(3): 214-221.
- Karadaş, K., Ertürk, Y.E., 2016. Iğdır İlinde Domates Üretimi ve Pazarlaması VII. Bahçe Ürünlerinde Muhafaza ve Pazarlama Sempozyumu, 04-07 Ekim 2016, Vol:1, s:33-37.
- Koçtürk, O.M., 1985. Manisa Yöresinde Domateste Antlaşmalı Tarım ve Karşılaşılan Sorunlar, Yüksek Lisans Tezi , Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı No:4977
- Lin T., Zhu G., Zhang J., Xu X., Yu Q., Zheng Z., Zhang Z., Lun Y., Li S., Wang X., Huang, Z., Li, J.,Zhang, C., et al., 2014. Genomic analyses provide insights into the history of tomato breeding. *Nature Genetics*. 2014;46(11):1220–6.
- Malhotra, N.K., 2010. *Marketing Research: An Applied Orientation Global Edition*, Prentice-Hall International, New Jersey.
- Minghui W.M., Zhao, W., Gao, L., Zhao, L., 2018. Genome-wide profiling of long non-coding RNAs from tomato and a comparison with mRNAs associated with the regulation of fruit ripening, *BMC Plant Biology*, (2018) 18:75.
- Mohseni-Moghadam, M., Doohan, D. 2017. Fomesafen Crop Tolerance and Weed Control in Processing Tomato. *Weed Technology*. 31(03): 441-446.
- Trivedi, M., Singh, R., Shukla, M., Tiwari, R.K., 2016. *GMO and Food Security in Ecofriendly Pest Management for Food Security*,pp:703-726.
- TÜİK, 2018a. Bitkisel Üretim İstatistikleri, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr>, Erişim Tarihi:23.05.2018
- TÜİK, 2018b. Bitkisel Ürün Denge Tabloları, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=104&locale=tr>, Erişim Tarihi:23.05.2018.
- TÜİK, 2018c. Tarımsal Fiyat İstatistikleri, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=110&locale=tr> Erişim:25.04.2018
- Newbold, P., 1995. *Statistics for Business and Economics*. PrenticeHall, New Jersey.
- Zhang, H., Xiong, Y., Huang, G., Xu, X., Huang, Q., 2017. Effects of water stress on processing tomatoes yield, quality and water use efficiency with plastic mulched drip irrigation in sandy soil of the Hetao Irrigation District. *Agricultural Water Management*. 179. Pp:205-214.